

२०६६

- शालिकराम घिमिरे

‘शरणार्थी’ उपन्यासमा विनिर्माणवाद

‘शरणार्थी’ उपन्यासमा विनिर्माणवाद

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली केन्द्रीय
विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका
लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
शालिकराम घिमिरे
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

२०६६

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'शरणार्थी' उपन्यासमा विनिर्माणवाद शीर्षकको शोधपत्र शालिकराम घिमिरेले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै मेहनत साथ तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण रूपमा सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
(उपप्रा. नेत्रमणि सुवेदी)

शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि.कीर्तिपुर

मिति : २०६६/९/१९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र शालिकराम घिमिरेले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष, दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको 'शरणार्थी' उपन्यासमा विनिर्माणवाद शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा. राजेन्द्र सुवेदी .....
(विभागीय प्रमुख)
२. उपप्रा. नेत्रमणि सुवेदी .....
(शोधनिर्देशक)
३. प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी .....
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०६६/१०/१५

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह एम्.ए. दोस्रो वर्ष दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत गरिएको 'शरणार्थी' उपन्यासमा विनिर्माणवाद शीर्षकको शोधपत्र आदरणीय गुरु उपप्रा. नेत्रमणि सुवेदीको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको छु। आरम्भदेखि अन्त्यसम्म नै आफ्नो अति व्यस्तताबाट समय मिलाएर आवश्यक सल्लाह, सुझाव तथा जानकारीमूलक निर्देशन दिँदै शोधपत्रको निरीक्षण, परिमार्जन तथा शुद्धीकरण गरिदिनुहुने आदरणीय गुरु उपप्रा. नेत्रमणि सुवेदीप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन प्रकट गर्दछु। प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्नका लागि आवश्यक सल्लाह, सुझाव तथा निर्देशन दिनुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा. राजेन्द्र सुवेदी, सहप्रा. लक्ष्मणप्रसाद गौतम, सहप्रा. रमेशप्रसाद भट्टराईप्रति पनि म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु। यसै गरी शोधकार्यका निम्ति आवश्यक सुझाव र सल्लाह दिनुहुने अङ्ग्रेजी शिक्षा विभागका प्रा.डा. गोविन्दराज भट्टराई, अङ्ग्रेजी विभागका प्रा.डा. अभि सुवेदी र सहप्रा.डा. सञ्जीव उप्रेतीप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु। प्रस्तुत शोधपत्र लेखनका लागि आवश्यक पुस्तकालयीय सामग्रीहरू उपलब्ध गराउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, कीर्तिपुरप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्नका लागि आवश्यक वातावरण मिलाइदिने माता लुमाकुमारी घिमिरे, दाजुहरू उमाकान्त घिमिरे, विष्णुप्रसाद घिमिरे, केशव घिमिरे, मिनानाथ घिमिरे तथा भाउजूहरू वसुन्धरा घिमिरे, निर्मला घिमिरे, रूपा घिमिरे, सरस्वती घिमिरेप्रति पनि हृदयदेखि आभार प्रकट गर्दछु।

यसैगरी शोधपत्रका क्रममा विभिन्न पक्षबाट सहयोग गर्ने शरणार्थी उपन्यासका लेखक कृष्ण धराबासी तथा मेरा भतिज नरहरि घिमिरे, साथीहरू खड्गप्रसाद सुवेदी, शिवशरण ज्ञवाली, नारायण खनाल, गणेश मरासिनी, घनश्याम शर्मा, कमलप्रसाद जोशी, सीता पन्थी, गङ्गा सापकोटा, शान्ति थापा, मीना खनाल, दधिराम खतिवडा, सन्तोष भट्टराईलगायतमा पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु। सङ्कलित सामग्रीहरू होसियारपूर्वक टङ्कन गरिदिने 'जी' कम्प्युटरका मित्र जितेन महर्जन र विवेक महर्जनलाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन्छु।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु।

मिति: २०६६।१।२९

.....
(शालिकराम घिमिरे)

विषयसूची

पृष्ठ

पहिलो परिच्छेद शोधपरिचय

१.१	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.२	समस्याकथन	१
१.३	शोधपत्रको उद्देश्य	१
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	१
१.५	शोधकार्यको औचित्य	४
१.६	अध्ययनको सीमाङ्कन	५
१.७	सामग्री सङ्कलन तथा शोधविधि	५
१.८	शोधपत्रको रूपरेखा	५

दोस्रो परिच्छेद

विनिर्माणवादको सैद्धान्तिक स्वरूप

२.१	नामकरण र अर्थ	६
२.२	विनिर्माणवादको सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि	७
२.३	विनिर्माणवादको परिचय	११
२.४	विनिर्माणवादको प्रवर्तन र विकास	१८
२.५	नेपाली साहित्यमा उत्तरआधुनिकताको प्रभाव	२३
२.६	विनिर्माणवादका प्रमुख मान्यताहरू	२९
२.६.१	केन्द्रको अस्वीकार	२९
२.६.२	शब्दकेन्द्रवादको विरोध	३०
२.६.३	विभेद सिद्धान्तको प्रतिपादन	३१
२.६.४	कथ्यकेन्द्रवादको विरोध तथा लेख्यकेन्द्रवादको स्थापना	३२
२.६.५	भाषामा अलङ्कारको महत्त्व स्थापना गर्नु	३२
२.६.६	दोहारो पठनप्रक्रियाको निर्धारण	३३
२.६.७	द्विचरविरोधलाई तोड्नु वा खुकुलो पार्नु	३४
२.६.८	अपव्याख्या र अपपठनसम्बन्धी दृष्टिकोण	३४
२.६.९	भाषासम्बन्धी मान्यता	३५

२.६.१० शून्यता वा लीलासम्बन्धी मान्यता	३६
२.६.११ वैज्ञानिक दाबामा असहमति	३६
२.६.१२ इतिहासको अस्वीकार	३७
२.६.१३ लेखकको अस्तित्व अस्वीकार	३७
२.६.१४ साहित्यिक विधाको अस्वीकार	३८
२.६.१५ लेखकीय दावीको विरोध	३८

तेस्रो परिच्छेद

विनिर्माणवादी मान्यताका आधारमा 'शरणार्थी' उपन्यासको विश्लेषण

३.१ विषयप्रवेश	४०
३.२ 'शरणार्थी' उपन्यासमा विधाविनिर्माण तथा विधाभञ्जन	४१
३.२.१ कथा	४१
३.२.२ नाटक	४२
३.२.३ निबन्ध	४४
३.२.४ कविता	४५
३.२.५ चिठी	४६
३.२.६ समालोचना	४७
३.२.७ दर्शन	४९
३.२.८ इतिहास	५०
३.२.९ राजनीति	५०
३.२.१० पत्रकारिता	५०
३.३ 'शरणार्थी' उपन्यासमा पूर्वप्रकाशित कृतिका कथांशहरूको विनिर्माण	५२
३.४ 'शरणार्थी' उपन्यासमा पूर्वप्रकाशित लेखरचना, तथ्याङ्क तथा सूचनाको विनिर्माण	५८
३.५ 'शरणार्थी' उपन्यासमा पात्रहरूको विनिर्माण	६०
३.५.१ पूर्वप्रकाशित कृतिहरूबाट प्रमुख भूमिकाका रूपमा पुनरागमन भएका पात्रहरू	६१
३.५.१.१ जयमाया	६१
३.५.१.२ जयबहादुर	६४
३.५.१.३ चन्द्रप्रकाश	६५
३.५.१.४ बर्था	६६

३.५.२ पूर्वप्रकाशित कृतिहरूबाट सहायक भूमिकामा रूपमा पुनरागमन भएका पात्रहरू	६८
३.५.२.१ नोयो	६८
३.५.२.२ गुमाने	६८
३.५.२.३ वीरे	६९
३.५.२.४ कान्ता	७०
३.५.२.५ सुतार कान्छो	७१
३.५.३ पूर्वप्रकाशित कृतिहरूबाट गौण तथा प्रसङ्गका रूपमा पुनरागमन भएका पात्रहरू	७२
३.६ शरणार्थी उपन्यासमा केन्द्रको विनिर्माण	७५
३.७ शरणार्थी उपन्यासमा लेखकको मृत्यु र पाठकको उदय	७९
३.८ शरणार्थी उपन्यासमा भ्रमको प्रयोग	८१
३.९ शरणार्थी उपन्यासमा शून्यवादको प्रयोग	८५
३.१० शरणार्थी उपन्यासमा अनिश्चितता तथा तात्क्षणिकताको प्रयोग	८७
३.११ शरणार्थी उपन्यासमा आध्यात्मिक मिथकहरूको प्रयोग	९०
३.१२ शरणार्थी उपन्यासमा अन्तर्पाठीयता	९४

चौथो परिच्छेद

शोधनिष्कर्ष

९६-१००

सन्दर्भसामग्री सूची

१०१-१०४